

ANUARIO
DE ESTUDIOS
LITERARIOS
GALEGOS

DIRECTOR

Xoán González-Millán

DIRECTORA ADXUNTA

Dolores Vilavedra Fernández

CONSELLO DE REDACCIÓN

Diana Conchado
Xosé M. Dobarro
Ramiro Fonte
Helena González
Kathleen March
Camino Noia
Xosé R. Pena
Claudio Rodríguez-Fer
Joaquim Ventura
Damián Villalaín

CONSELLO ASESOR

Xesús Alonso Montero (Univ. de Santiago)
Ivo Castro (Univ. de Lisboa)
Itamar Even-Zohar (Univ. Tel-Aviv)
Anna Ferrari (Univ. de Roma)
Xosé Filgueira Valverde (Museo de Pontevedra)
Claude H. Poullain (Univ. de Nice)
Antón Risco (Univ. de Laval-Quebec)
John Rutherford (Univ. de Oxford)
Giuseppe Tavani (Univ. de Roma)
Pilar Vázquez Cuesta (Univ. de Santiago)

DESEÑO

F. Mantecón

Índice xeral

I. ESTUDIOS

- * O *Soneto Neo-Latino* (Vila Nova de Famalição, 1929-1933): estudio dunha revista poética singular, especialmente das colaboracións galegas. *Xesús Alonso Montero* 11
- * Gonzalo R. Mourullo na narrativa Galega. *María Teresa Bermúdez Montes* 39
- * Nación/creación. Estética e política no agromar do ensaio galego. *Henrique Monteagudo* 63

II. COMUNICACIÓNS

- * Dez anos de narrativa negra galega (cen anos de cine). *Silvia Gaspar*. 111
- * *Daquelas que cantan...* sen miramentos: María Xosé Queizán ou o amor a disonancia. *Susana Reisz* 127

III. PANORÁMICAS

- * Panorámica de ensaio. *Ramiro Fonte* 139
- * Literatura infantil e xuvenil: un ano de boa saúde. *Rosa Luengo* 143
- * Publicacións sobre literatura medieval galego-portuguesa. *Xosé Bieito Arias Freixedo / Xosé María Gómez Clemente* 149
- * E nisto, un *impasse*. *Silvia Gaspar* 161
- * 1995: unha bandexa chea de bos poemarios. *Helena González Fernández* 167

* Camiño dunha difícil normalización. <i>Manuel F. Vieites</i>	175
* Panorama da tradución literaria en Galicia durante o ano 1995. <i>Gonzalo Constenla Bergueiro</i>	183
IV. LIBROS	
* Carmen Blanco. <i>O contradiscurso das mulleres. Historia do feminismo.</i> M ^a Xosé Agra.....	193
* VV. AA. <i>Diccionario da Literatura Galega I. Autores.</i> Xesús González Gómez.....	196
* Arturo Casas. <i>Rafael Dieste e a súa obra literaria en galego.</i> Xoán González-Millán.....	199
* Carmen Blanco. <i>Nais, damas, prostitutas e feirantas.</i> Kathleen March.....	202
* Claudio Rodríguez Fer. <i>A literatura galega durante a guerra civil (1936-1939).</i> Olga Novo.....	205
* Ramiro Fonte. <i>As bandeiras do corsario. Sobre poesía e poetas.</i> Luciano Rodríguez.....	208
* Modesto Hermida. <i>Narrativa galega: tempo do Rexurdimento.</i> Dolores Vilavedra.....	211
* Miguel Anxo Murado. <i>Ruído, Relatos de guerra.</i> María Xesús Lama.....	214
* Manuel Rivas. <i>¿Que me queres, amor?</i> Camino Noia.....	217
* Xesús Franco. <i>Contra mar.</i> Teresa Seara.....	221
* Celso Fernández Sanmartín. <i>[Sen título].</i> Miro Villar.....	227
* Camilo Fernández. <i>Eduardo Blanco Amor e o teatro. Teatros libres de preguerra. Procés a Jacobusland. Conmemoración lletres gallegues.</i> Rexina R. Vega.....	230
* Carlos Mella. <i>Luces de Fisterra. Esperpento xacobeo.</i> Joaquim Ventura.....	233
V. COMPENDIO BIBLIOGRÁFICO ANUAL	
1. Bibliografías.....	239
2. Dicionarios.....	240
3. Antoloxías.....	240
4. Obras de creación.....	241
5. Reedicións de obras importantes anteriores a 1995.....	249
6. Traducións.....	250
7. Historia e crítica.....	255
8. Teses de licenciatura e doutoramento.....	276
9. Publicacións periódicas.....	276
INSTRUCCIÓN PARA OS AUTORES.....	279

**O Soneto Neo-Latino (Vila Nova de Famalição, 1929-1933):
estudio dunha revista poética singular,
especialmente das colaboracións galegas**

Xesús Alonso Montero

Para Xavier Rodríguez Baixeras, sonetista maior do Reino, que escribiu o soneto “Viaxeira (Vila Nova de Famalição)”, alleo, quizais, ó feito de que esa vila foi, en 1929, a Atenas dos sonetistas.

Revista única no xénero, editada e impresa en Vila Nova de Famalição (Portugal) entre 1929 e 1933, publicou 192 sonetos inéditos escritos en seis linguas románicas. Neste traballo, o primeiro sobre esta singular revista poética, faise un estudio especial dos nove sonetos (algúns nunca exhumados) de tres poetas galegos (Noriega Varela, Otero Pedrayo, Iglesia Alvariño).

I. INTRODUCCIÓN

1. Palabras previas

Aconteceu, en 1929, nunha vila do norte de Portugal que non era especialmente importante e que non tiña sido berce nin escenario de grandes actividades literarias: en Vila Nova de Famalição. Foi aquí, nesa data, onde dous homes de Letras, desacougados polo porvir do soneto, deciden crear unha revista que fose instrumento para demostrar que esa ilustre forma poética debía e podía ser potenciada. A revista de Vila Nova de Famalição foi creada para estimular a creación sonetística no espacio —no inmenso espacio— das linguas románicas: de Trasalba a Bucarest, de Madrid a Bos Aires, da Terra Cha a Roma, de París a México, de Vila Nova de Famalição a Barcelona, de Lisboa a Río de Xaneiro... Velaquí o título deste singular boletín poético: *Revista Internacional. O Soneto Neo-Latino*, e o subtítulo: *Florilégio de sonetos inéditos das linguas latinas e suas afíns*. A revista —adianto— creo que é única na historia da hemerografía literaria mundial. No seu día Philcas Lcbesgue, entusiasta e colaborador da revista, dixo algo moi semellante: “*O Soneto Neo-Latino* est une chose unique en son genre”¹. Un colaborador que nos é familiar, Antonio Noriega Varela, calificábaa, nas mesmas datas, de “singularísima, magnífica revista internacional políglota”².

Nesta singular revista colaboraron tres importantes poetas nosos, tres excelentes sonetistas: Antonio Noriega Varela, Ramón Otero Pedrayo e Aquilino Iglesia Alvariño. Pese á singularidade da revista e pese á significativa presenza da sonetística galega, *O Soneto Neo-Latino* non ten suscitado, entre nós, ningún estudio³. En

canto a Portugal, a negligencia é, quizais, maior, se temos en conta que a ilustre publicación de Famalição nin sequera é mencionada no *Dicionário de Literatura*⁴ dirixido por Jacinto do Prado Coelho nin no estudio monográfico de Daniel Pires⁵.

2. Da sonetística galega anterior ó período 1929-1933

Hai meses fixen chegar a un número elevado de poetas e eruditos un Inquérito (con 21 epígrafes) sobre o soneto galego, cuestionario que suscitou, nalgúns apartados, respostas documentadas e valiosas que penso ter moi en conta nunha *Historia* e nunha *Antoloxía* do soneto que teño moi avanzadas. Boa parte dos preguntados gaban, dun xeito ou doutro, algúns sonetos de Curros Enríquez, de Ramón Cabanillas, de Noriega Varela e de Gonzalo López Abente. Trátase, aclaro, de sonetos anteriores a 1925, que é o ano do pasamento de don Florencio Vaamonde Lores a quen Carballo Calero estimaba como sonetista⁶. Eu creo que o é excelente e creo, tamén, que foi, quizais, o mellor poeta galego do XIX despois, naturalmente, dos tres grandes. En canto a sonetarios (libros de sonetos) anteriores a 1929, só existe un: *D'Outono* de Gonzalo López Abente (1924). Por certo, un sonetista de hoxe, moi novo, Miro Villar, é autor de atinadas páxinas reivindicativas⁷.

Creo que o segundo sonetario da nosa historia literaria é o libro de Aquilino Iglesia Alvariño *Señardá*, pero este volume imprímese en 1930 cando de *O Soneto Neo-Latino* xa se teñen publicado dous números. Así pois, antes de 1929, a sonetística galega distaba de ser inxente, aínda que tiña producido algunhas páxinas valiosas (Curros Enríquez, Vaamonde Lores, Noriega, Cabanillas, López Abente...). Así as cousas, constitúese aí ó lado, a poucas leguas da raia do Miño, unha empresa literaria concibida para servir a causa do soneto. A empresa, unha revista literaria, non vai ser allea ós nosos sonetistas, ós que, como tales, nalgunha medida, estimulou. Acolle, en primeiro lugar, un soneto de Noriega Varela, poeta cunha certa consagración no xénero; abre as súas páxinas ós primeiros sonetos de Otero Pedrayo nunhas datas en que se estreaba como sonetista e, case, como poeta⁸; publica algúns dos primeiros sonetos de Iglesia Alvariño, escritor que en 1930 abrolla, no mapa poético de Galicia, cun magnífico sonetario (*Señardá*), inclinación —a de sonetista— que foi, sen dúbida, alimentada ou reforzada polo espírito e os afáns da peculiar revista portuguesa.

II. O SONETO NEO-LATINO: DATOS E NOTAS SOBRE UNHA REVISTA POÉTICA NON ESTUDIADA

1. "Directores e editores": Álvaro de Castellões (*Vizconde de Castellões*) e Júlio Brandão (*da Academia das Ciências de Lisboa*)

Non é fácil atopar datos biobibliográficos de Álvaro de Castellões, pseudónimo de Alvaro de Castro Araújo Pereira Ferraz, que foi vizconde —o terceiro— de Castellões, terra moi próxima a Famalição na que a familia posuía casa e outros bens⁹. Naceu no Porto o 1 de abril de 1859 onde faleceu o 9 de xullo de 1953. Enxeñeiro (pola Escola Politécnica de Lisboa), chegou a ser, pola súa profesión, director das obras públicas da India e dos camiños de ferro do Miño e do Douro. Autor de traballos relacionados coa súa especialidade, simultaneounos cunha intensa actividade literaria, sobre todo no eido da poesía. Libros seus de poemas son: *Beijos e rosas* (Lisboa, 1890), *O sonho do Infante D. Henrique: tentativa de*

narrativa épica (Vila Nova de Famalição, 1936), *Amorosa canção* (id., 1944) e *Rimas orientais* (id., 1945). Como home preocupado por certos aspectos do oficio de poeta, hai que citar o seu *Dicionário de rimas* (Porto, 1951), hoxe na terceira edición¹⁰.

En canto a *O sonho do Infante...* (1936), trátase dun volume que contén o canto así titulado e, a modo de apéndice (33-58), 23 sonetos, todos da súa autoría agás dous: “O río Saja”, que traduce un de Concha Espina, e “Eu, ao meu corpo”, que traduce un de Domingo Rivero. Este apareceu, nas dúas versións, en *O Soneto Neo-Latino*, e aquel, só na orixinal. Dos 21 restantes, seis xa os publicara nas páxinas da revista. Por conseguinte, a tres anos da desaparición de *O Soneto Neo-Latino*, Álvaro de Castellões aínda está moi vencellado á causa do soneto e a algúns dos sonetos (proprios e alleos) publicados nas súas páxinas.

Teño a impresión de que, dos dous directores da revista, foi Álvaro de Castellões o máis comprometido coa causa e coa tarefa. Non só publica nela máis sonetos que Júlio Brandão (nove contra tres) senón que dous deles expresan moi elocuentemente o seu empeño na empresa. No titulado “O soneto, voz portuguesa” exalta a aportación lusitana ó xénero en tres grandes voces: Camões, Bocage e Antero de Quental. Cando, en 1932, non chegan á redacción da revista senón moi poucos poemas, Álvaro de Castellões escribe e publica un SOS, en forma de soneto, que debe reproducirse:

CIRCULAR ROGATÓRIA

Aos colaboradores negligentes

*Foram, na Renascença, dos maiores
Artistas os modelos predilectos,
Estes sucintos, líricos poematos
Confidentes de sonhos e de amores.*

*Não são, hoje, os modernos escritores
À grácil, mas difícil regra, afectos,
O que faz que à Revista de Sonetos
Nem sempre abundem colaboradores.*

*Que bem mais errados que o Cometa
Que raro no horizonte se descobre,
Me obrigam a levar a vida inquieta*

*Esmolando sonetos como um pobre:
Chapéu na mão, à esquina do planeta,
Na expressão singular de António Nobre.*

Pese a este curioso e ben trobado chamamento, a revista desaparecería meses despois. Da súa relación cos poetas galegos só podemos aducir un texto: o poema que lle dedica “A Noriega Varela” (“A voz materna”) en 1930¹¹.

Júlio Brandão si figura nos tratados de historia literaria (Oscar Lopes, João Gaspar Simões...) como poeta non exento de interese nun tempo de importantes poetas. Naceu Júlio Brandão (Júlio de Sousa Brandão) en Vila Nova de Famalição